

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

“Затверджую”:
завідувач кафедри СіГД
полковник служби ЦЗ
д. філософ. наук, професор

Рябініна О.В.

“ 30 ” травня_ 2019р.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

**ТЕМА2.5: “ ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЖІНКИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ”**

План

1. Жінка у традиційному та індустріальному суспільстві.
2. Гендерні дослідження в сучасному суспільстві: проблеми, реалії, перспективи.
3. Гендерна рівність.
4. Гендерна нерівність
5. Гендерний рух

Час проведення: 2 години.

1. Жінка у традиційному та індустріальному суспільстві.

Соціальна та етнічна історія вивчена недостатньо. Етносоціальні процеси довго розглядалися лише з погляду класової боротьби. Однак етнічна історія – це не механічна сукупність окремих локальних кризових ситуацій, а тривалий еволюційний і трансформаційний процес, для якого повстання чи війна є ситуацією екстремальною і винятковою, хоча й закономірною. Що ж саме відбувалося з народом століттями, які форми самоорганізації, самовиживання притаманні українцям, – ці питання лишаються практично невисвітленими.

Однією з актуальних проблем соціальної історії будь-якого народу є модель і форми взаємодії двох статей, які в різних традиціях є інакшими. Тривалий час суспільство орієнтувалося на європейські стереотипи гендерних стосунків. Нині досить популярними в світі є американські моделі.

Щоб уявити собі деякі особливості статусу жінки в традиційному українському суспільстві, треба бодай кількома словами окреслити соціальну організацію українського села доіндустріального періоду. Йому притаманна чітка ієрархія, базована не тільки і не стільки на майновій та професійній диференційованості (у порівнянні з містом село в цьому плані було досить однорідним), не на відношенні до продуктивних сил, а передусім на статеві-віковій стратифікації, на відмінності економічних і соціальних (обрядових і необрядових) функцій окремих статеві-вікових груп.

Така схема соціальної структури патріархального села більш-менш стабільна для всіх, принаймні європейських, традицій. Саме така модель соціальної організації українського села і є висхідною точкою дослідження статусу жінки. Часом наші сучасники переносять свої уявлення (як представників постіндустріального (інформаційного) суспільства) про ідеальний розподіл соціальних функцій між статями – на доіндустріальне суспільство і вбачають в останньому дискримінаційні тенденції. Це принципово хибний підхід. Адже цілком імовірно, що наші нащадки через сто років вважатимуть наші устремління до унісексу не такими вже й ідеальними. Кожну епоху, кожне суспільство треба приймати як даність. Для традиційного суспільства актуальною є статево-вікова стратифікація. Це означає, що питання про статус жінки у традиційному суспільстві має сенс, якщо воно розглядається не на фоні усього суспільства, а в межах окремих статеві-вікових груп.

Сучасний погляд на статус жінки в суспільстві зводиться до того, що він тим вищий, чим активніша участь жінок у громадсько-політичному житті, а також у професійній діяльності. У традиційному суспільстві основна соціальна функція жінки реалізувалася у родинній сфері.

З погляду світоглядних і ціннісних констант, для людини традиційного суспільства головна мета життя і головна ціннісна домінанта – це продовження роду. Решта – суєта суєт, другорядне, відносне, минуле. В основі ідеї продовження роду лежить інстинкт самозбереження, і до

того ж не збереження власного “ я ” (для первісних суспільств поняття “ я ” не існувало), а збереження певної спільноти , соціуму . Саме тому в усіх народів виробилася ціла система відтворення і збереження здорових , повноцінних нащадків . У цю систему входили не лише чисто фізичні форми захисту , а й форми захисту соціального . До останніх належав й інститут шлюбу, і особливо суворі (з нашого погляду) правила поведінки жінки: адже колись саме від неї більшою мірою, ніж від чоловіка, залежало повноцінне відтворення і збереження роду. На думку наших сучасників , уявлення про святенність шлюбу, заборону розлучень, дівочу честь можуть видаватися смішними й атавістичними забобонами, моральними рудиментами. Однак мораль не виникає на голому місці , вона завжди має під собою реальне підґрунтя. І цим підґрунтям завжди був інстинкт колективного самозбереження. Саме тому народна мораль, по суті, – це система колективного самовиживання, збереження роду, соціуму і , як наслідок, етносу . Статус жінки традиційного суспільства завжди пов’язаний зі шлюбом. Чим більше наближався шлюб до ідеального , тим вищий статус мала жінка (це стосується також і чоловіка) в суспільстві . Жінка , яка не реалізувала себе в шлюбі – покритка , стара дівка , вдова , “ московка ” (“ солдатка , “ солом’яна вдова ”), дружина п’яниці тощо , – вже автоматично ставала позастатусною .

Фізичні дані жінки були дуже важливими для її індивідуального статусу. Статні жінки користувалися “ великим попитом ” у шлюбній практиці чумацьких родин , де специфіка промислу вимагала від усіх членів сім’ї фізичної сили .

Сімейний статус жінки був водночас і статусом громадським. Між громадським і сімейним не було теперішньої чіткої межі. Сімейне життя було на виду у всієї громади. Вона пильно стежила за поведінкою кожного: у суспільстві виробилися різноманітні громадські санкції проти поганих сім’янинів.

Отже, стосовно традиційного суспільства, українського особливо, родинна сфера не є різко відділеною від громадської. Авторитет жінки у сім’ї , в родині , її “ слава ” (репутація) – це водночас і її громадський статус .

В доіндустріальному суспільстві виробництво зазвичай було організовано на сімейному підставі. Індустріалізація відокремлює виробництво від домашнього господарства, переносячи виробничий процес фабрики і в офіси. Але сім’я продовжує залишатися одиницею споживання, предметами її споживання є житло, їжа і певною мірою домашній дозвілля. Підтримуюча функція сім’ї, взаємодопомога, надається розширеною родиною у важкі часи, почасти пояснювала те значення, яке надавалося родинним зв’язкам в традиційних областях розселення представників робочого класу.

Сім’я не тільки надає фізичну підтримку і притулок своїм членам, вона також дбає про них, коли вони хворіють або старіють. Дійсно, наявні у розпорядженні сім’ї ресурси зросли з розвитком спеціалізованих медичних служб, лікарень і поліклінік, а саме чоловік, дружина або батько викликає

лікаря і приймає видужуючого з лікарні. Звичайно, на сучасний момент існує велика система установ, що надають соціальні та медичні послуги. Але при цьому немає серйозних свідчень того, що діти перестали піклуватися про своїх старіючих батьків. Мабуть, доцільніше говорити про зміну характеру участі дорослих дітей на життя своїх батьків.

Сім'я може бути важливою віддушиною для зняття стресу, викликаного ситуацією на роботі. По мірі збільшення тривалості дозвілля і з ослабленням соціальних мереж дружина стає не тільки одним свого чоловіка, але і тією, з ким він проводить все більше часу. І так як сьогодні акцент все сильніше зміщується в бік товариських стосунків у шлюбі, все більш важливою стає особиста сумісність подружжя.

Таким чином, в індустріальному суспільстві сім'я, втрачаючи одні функції (зокрема, сім'я перестала виступати в якості виробничого колективу), зміцнює свої позиції в інших сферах життя - і на індивідуальному рівні стає все більш важливою ще й у зв'язку з потребою в регуляції стресів.

2. Гендерні дослідження в сучасному суспільстві: проблеми, реалії, перспективи

Останні десятиріччя XX століття ознаменувалися істотними зрушеннями в розумінні рівності потенційних можливостей чоловіків і жінок та правового забезпечення цієї рівності в постіндустріальному суспільстві. Особливо це стосується доступу до економічних, політичних та освітніх ресурсів. Формування особистості жінки й чоловіка, статева збалансованість у суспільстві проголошені однією зі стратегій розвитку європейських держав у XXI столітті.

Неупереджене ставлення до особи незалежно від статі нині сприймається як невід'ємна складова демократичних перетворень і сталого розвитку будь-якого суспільства. Проблему рівності в будь-якій сфері не можна розглядати поза межами права, оскільки саме право розуміють як рівною мірою свободу всіх і кожного – і чоловіка, і жінки. Україна, яка обрала стратегію європейського вибору, перебуває на етапі становлення та розвитку гендерних досліджень у праві, активного прийняття законодавчих актів, які регулюють різні види суспільних відносин щодо запровадження стандартів рівності прав і свобод жінки й чоловіка, проведення експертиз нормативно-правових актів щодо прихованої гендерної дискримінації.

Ідея прав людини сформувалась як певний правовий ідеал, на досягнення якого орієнтований розвиток національного законодавства, а способами забезпечення його є загальні принципи права. Серед останніх один з основних – принцип рівності.

Принцип рівності людей багатоаспектний. Основний підхід до його визначення полягає в тому, що зазначаються ознаки, які неспроможні впливати на сутність цього принципу. Одним із проявів принципу рівності є рівність чоловіків і жінок, що дістав назву «принцип гендерної рівності».

Гендерна рівність – складова загального принципу рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Право розуміють сьогодні як рівну міру свободи всіх і кожного – чоловіків і жінок.

Правовий принцип рівності означає відсутність будь-якої нерівності чи обмежень прав особи та громадянських свобод. Особливістю принципу гендерної рівності є його комплексний характер [2]. Цивілізаційна цінність гендерної рівності має ширше, ніж суто юридичне, значення, включаючи рівність перед законом, рівність можливостей і «рівність результатів». Категорія рівних результатів є «наймолодшою» серед складових гендерної рівності і ще остаточно не сформульована в сучасному праворозумінні. Власне, її доктринальне визначення вперше наведено в монографічних працях і наукових публікаціях, написаних у Центрі правових досліджень гендерної політики Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Гендерно-рольова поведінка людини має свою історію. Гендерні ролі не виникають одразу з народженням дитини, вони розвиваються залежно від багатьох умов і чинників протягом людського життя. Цей розвиток має свої закономірності та суперечності. Від нього залежить характер життєвого сценарію людини, стиль життя та стратегії поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях.

Статеві та гендерні ролі мають надзвичайно велике значення для нормальної соціалізації особистості серед безлічі засвоєваних людиною ролей. Ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі та з нормативами поведінки, характерної для представників цієї статі. Статеві та гендерні ролі тісно пов'язані зі статевою й гендерною ідентичністю особистості.

Суспільні моделі чоловічих і жіночих ролей існують не просто як система поглядів на норми гендерно-рольової поведінки. Вони діють як соціальні експектації, очікування, відіграють активну роль у формуванні соціальної поведінки людини. Якщо реальна поведінка не збігається з нормативами, то суспільство здійснює тиск на свідомість людини, використовує певні санкції. Інколи ці санкції є досить жорсткими (в архаїчних суспільствах за порушення статево-гендерної ідентичності й інші відхилення від суспільних стандартів карали вигнанням або навіть суворіше), проте в сучасному суспільстві такі санкції мають переважно психологічний характер: осуд, негативні оцінки тощо.

У процесі гендерного розвитку для жінки, згідно з історично сформованими патріархальними стереотипами, які попри суспільний прогрес ще трапляються, важливою є орієнтація на сім'ю та сімейні цінності, ведення домашнього господарства тощо. Для чоловіка, згідно з тими ж стереотипами, нормативно бажаною є більша активність за межами сім'ї: професійна діяльність, суспільна активність. Адже недаремно кажуть, що «для жінки сім'я – це друга робота, а для чоловіка робота – це друга сім'я». Згідно з таким розмежуванням важливою умовою самореалізації для жінки вважається успішний і вчасний шлюб. Жінка, яка не створила сім'ї,

суспільною думкою оцінюється як невдаха, її називають «старою дівою». Чоловіка, який ніколи не одружувався, ніхто не називає невдахою, і для нього немає відповідного прізвиська.

Теоретичне переосмислення принципу рівності незалежно від статі та формулювання проблеми гендерної рівності, по суті, зумовлює початок нового етапу в розвитку прав особи. На базі вже існуючих політичних, економічних та соціальних прав виникає нове покоління прав, яке має гендерний вимір: права особи-жінки та права особи-чоловіка. Жінка й чоловік є рівними, але відмінними, і вони рівноправні у своїй відмінності.

Нині на міжнародному й національному рівнях захист прав жінки здійснюють за допомогою спеціальних нормативно-правових актів. По-перше, права жінки не враховані повною мірою в загальній концепції прав особи, яка орієнтована на чоловічий стандарт. По-друге, проблематика спеціальних прав чоловіка, які враховували б його особливі потреби, взагалі не розроблена. Жінка розглядається як слабша соціальна стаття і, щоб «дотягти» її становище до загальнолюдського стандарту, необхідні спеціальні протекціоністські механізми. Без них повноцінне використання жінкою загальних прав є ускладненим. Водночас гендерний підхід передбачає розробку єдиного стандарту для жінки та чоловіка, формування системи прав і свобод і механізмів їх реалізації у такий спосіб, щоб вони були рівною мірою доступні і жінці, і чоловіку [3, с. 51].

Шляхом подолання гендерної асиметрії є системна правова корекція соціально-правового статусу жінки та чоловіка. Неможливо досягти гендерної рівності винятково шляхом надання жінці рівних із чоловіком прав. Хоча саме цей напрям державної політики має бути пріоритетним у громадсько-політичній сфері. Водночас у соціальній сфері окремі «жіночі» права мають бути надані також чоловікам – право брати відпустку для догляду за дитиною, право на відповідні соціальні пільги, пов'язані з доглядом та вихованням дитини тощо. Крім того, певні особливі права мають бути надані і жінкам, і чоловікам. Це пов'язано передусім з відмінністю їхньої репродуктивної функції.

Безпосередній зв'язок гендерних процесів із правами особи зумовлений також низкою об'єктивних соціально-економічних і політичних чинників. Так, в умовах слабого економічного зростання, на тлі загального збідніння населення або ж у стані війни чи збройного конфлікту відбувається загальне порушення прав особи і за цих обставин гендерні права є особливо незахищеними. Коли людина позбавляється свого фундаментального права на життя, на гідні умови існування, то захисту рівності у правах жінки й чоловіка відводиться другорядне значення. Однак саме в таких несприятливих умовах життя, коли діє право сили, а не сила права, найбільше потерпає соціально слабша особа, якою зазвичай виявляється жінка.

Тож гендерні відносини безпосередньо залежать від загального стану дотримання прав особи в державі. Особа, позбавлена чи обмежена у своїх основних правах, навіть не завжди здатна ідентифікувати в загальному

ігноруванні своїх прав ознаки гендерної дискримінації. Така особа найменше сподівається на виправлення свого становища за допомогою правових засобів та механізмів.

Водночас у державах із низьким рівнем економічного розвитку реалізується лише одна складова гендерної рівності – формальна, коли рівні можливості у становищі прав жінок і чоловіків є закріпленими де-юре, а брак ресурсів для запровадження спеціальних заходів щодо реалізації цих положень – де-факто.

Гендерний підхід дає змогу оцінити ефективність законодавства – наскільки повно воно відтворює соціальні потреби жінок і чоловіків; відстежувати інституціональні механізми – економічні, управлінські, організаційні заходи, що забезпечують виконання законів, і, зрештою, відстежувати реалізацію основних прав жінок у контексті прав особи.

В Україні середня тривалість життя чоловіків на 10–12 років менша, ніж жінок, і, відповідно, на 15 років менша, ніж у розвинених країнах; чоловіки частіше зазнають трудового каліцтва та стають жертвами нещасних випадків; вони гірше, ніж жінки, адаптуються до змін соціального статусу та способу життя, про що свідчать дані гендерного аналізу суїциду; є потреба в розробленні спеціальних програм щодо запобігання алкоголізму, наркоманії серед чоловіків, забезпечення їх репродуктивного здоров'я тощо.

Підвищуючи роль і авторитет права в житті суспільства, потрібно брати до уваги, що будь-яка політика, особливо гендерна, спрямована на реалізацію інтересів громадян – жінок і чоловіків, сформованих у контексті певних цінностей та потреб. Державна влада має безперечне право авторитарно пропонувати суспільству цінності й примушувати визнавати їх як соціальні норми, однак інтереси, які реалізує державна політика, мають бути ідентичними інтересам розвитку суспільства.

За останні роки політика гендерної рівності і в суспільстві, і в освітній сфері стала одним із пріоритетних напрямів діяльності України. Проте поширення гендерних знань, яке почалося в Україні, не розподіляється рівномірно, а його успішність значною мірою залежить від зусиль окремих фахівців. Гендерний підхід має розкрити та проаналізувати наявні відмінності в освіті хлопчиків і дівчаток, проблеми упереджень у змісті шкільної програми, гендерний дисбаланс у системі освіти загалом. Для цього необхідна подальша інтеграція гендерних досліджень у системі вищої освіти України, розвиток гендерно збалансованих навчальних планів шляхом запровадження нових знань про жінок у традиційні соціальні та гуманітарні дисципліни, що потребує змін в ідеології вищої освіти в країні. Крім того, необхідно розробити таку політику в сфері освіти, яка забезпечувала б гендерні знання для жінок і чоловіків, починаючи з раннього віку [4, с. 500].

Безперечно, розробку якісно нового гендерного підходу в освіті нині можна вважати першочерговим завданням формування гендерного паритету та гендерної політики в нашій державі.

3. Гендерна рівність.

У вересні 2000 р. на Всесвітньому саміті тисячоліття світові лідери визнали принцип розвитку основою формування глобального плану дій, який знайшов втілення у «Цілях розвитку тисячоліття». Цілі розвитку тисячоліття були створені на основі Декларації тисячоліття та рекомендацій всесвітніх конференцій, які проводилися в 90-х рр. XX століття. завданнями, передбаченими у «Цілях розвитку тисячоліття», які визначила для себе Україна, є: забезпечення гендерного співвідношення на рівні не менше як від 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади»; скорочення наполовину розриву у доходах жінок і чоловіків» [1, с.54 Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна. – К.,2003. – С. 70.].

Жінки мають значно менше можливості, ніж чоловіки впливати на процес прийняття рішень, але водночас більше працювати з людьми, допомагати у вирішенні конкретних та щоденних проблем громадян. Варто підкреслити, що якщо на своїй початковій стадії жіночий рух опікувався соціальним захистом, благодійністю, то вже з 1970 р. його увага зосередилася на економічній і політичній ролі жінки у суспільстві, що й спричинило потребу переосмислення моделей суспільної поведінки чоловіків і жінок, та в свою чергу сприяло виникненню гендерної концепції виміру соціуму поруч з класовою і расовою.

Концепція гендеру була оформлена у 1990 р. і підтримана соціальними та культурними програмами у рамках ООН («Гендер у розвитку»). Концепція виходить з того, що хоча чоловіки і жінки біологічно різні, існують й інші соціально-культурні розбіжності між ними, що склалися історично. Зокрема, стать (sex) має біологічне коріння, а гендер (gender) – культурне. Концепція гендеру виступає аналітичним інструментом дослідження причин, що призводять до дискримінації як чоловіків, так і жінок. Впровадження поняття гендеру і його використання стосовно аналізу проблем дискримінації щодо жінок обумовлено переконаннями, що повноцінний розвиток не може здійснюватися без участі жінки в суспільному процесі в усіх його сферах, адже поняття рівності, правосуддя не є виключно поняттями чоловічого суспільства [3].

З моменту прийняття Всесвітньої Декларації прав людини жінці вдалося посісти вагоме місце у міжнародних організаціях та ініціювати ряд заходів для суттєвого утвердження свого статусу: у 1952 р. – Угода з жіночих політичних прав, у 1979 р. – Конвенція «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», у 1975 р. – Найробіська платформа дій для просування жінок, у 1993 р. – Декларація з прав людини (протокол про жіночі людські права), у 1994 р. – Міжнародна конференція з проблем народонаселення, у 1995 р. – IV всесвітня конференція жінок у Пекіні й платформа жіночих дій.

Жіночі організації та групи стали активно зростати з 60-х років минулого століття. Вони зробили значний вклад у розвиток гендерних

аспектів глобальних проблем, таких як бідність, безпечне навколишнє середовище, охорона життя. У 1990 р. Комісія ООН зі статусу жінки визнала позитивні результати втілення Найробіської платформи жіночих дій, зазначивши, що вона дозволила виявити певні негативні суспільні чинники, які впливають на жінку: економічні кризи, демографічний вибух, скорочення бюджетів на соціальні потреби, зменшення участі жінок у сфері освіти, гальмування впровадження медичних програм з репродуктивного здоров'я, зростання жіночого безробіття, зниження активності участі жіноцтва у політичному житті.

У ХХІ столітті все більше актуалізується диференціація чоловічого та жіночого підходу у вирішенні політичних проблем суспільства. Жіноча присутність у політиці, і особливо у прийнятті рішень, визначається умовою запобігання явищам соціально-політичного регресу – насильству, експлуатації,гнобленню. Гендерний підхід все більше проникає у сфери політичного управління, стає реальною політичною силою впливу на забезпечення сталого людського розвитку, рівності та миру. Визнання гендерної рівності як центральної глобальної політичної стратегії світового розвитку відбулося на ХХІІІ спеціальній Генеральній Асамблеї ООН (Нью-Йорк, 2000). У «Пакті Розвитку Тисячоліття» (2000 - 2015 рр.) серед восьми пріоритетних цілей таких як подолання бідності, створення здорового довкілля, зменшення поширення інфекційних хвороб, повага до прав людини, запобігання світовим війнам, третє місце посідає розвиток гендерної рівності та надання повноважень жінкам. Одночасно констатується, що основний зміст світової політики – це політика створення суспільства гендерної рівності, де чоловіки і жінки мають рівні права, свободи і можливості для добровільної участі як рівноправні партнери у всіх сферах суспільства і користуються рівними політичними, економічними, соціальними, культурними привілеями і несуть однакову відповідальність.

Для визначення стану справ у сфері гендерної рівності ООН пропонує державам здійснити гендерний аналіз суспільного життя і владних структур [1, с. 3-7]. Гендерний аналіз – це дослідження ролей, стосунків та процесів, які визначають ступінь рівноваги чи її відсутності у розподілі праці між чоловіками і жінками, доступі до власності, життєвих навантажень, участі у прийнятті рішень як у приватному, так і в суспільному житті. З 1997 р. визнано, що подолання гендерної нерівності й забезпечення гендерного вирівнювання в усіх сферах суспільного життя потребує комплексу заходів і має стати органічною складовою при виробленні стратегічних напрямів і програм стабільного людського розвитку [3, с. 5-27]. Питання гендерної рівності мають стати центральними при аналізі середньострокових державних планів, бюджетів діяльності.

Гендерний вимір у політиці – це застосування кількісних і якісних оцінок діяльності чоловіків і жінок у політиці для визначення ступеня й рівня політичної культури й політичної самореалізації, ефективності впливу на всі напрямки суспільно-політичного розвитку.

Таким чином, можна зробити висновок, що досягнення гендерного паритету в суспільстві як неодмінної умови його стабільного розвитку неможливе без послідовних дій вищого законодавчого органу і органів виконавчої влади щодо формування гендерної культури взаємовідносин в управлінській сфері, зміни гендерної свідомості посадовців, урахування гендерних підходів у всіх стратегічних напрямках діяльності інститутів держави і громадянського суспільства.

4. Гендерна нерівність

Гендерна нерівність - це ступінь, в якій жінки і чоловіки мають різними правами, ресурсами та владою.

Практично у всіх суспільствах жінки мають менший обсягом влади, ніж чоловіки, отримують меншу оплату за свою працю, а також мають менший контроль над ресурсами, а в багатьох країнах навіть отримують нижчу освіту. Хоча жінки в середньому працюють меншу кількість годин, ніж чоловіки, ця різниця відшкодовується їх участю у веденні домашнього господарства. Жінки Аргентини працюють в середньому по 73 години на тиждень вдома, в тому випадку, якщо вони не працевлаштовані, і 56 годин, якщо мають роботу.

Жінки становлять 50% дорослого населення світу і одну третину зареєстрованої робочої сили, відпрацьовують близько двох третин усіх робочих годин, за що отримують тільки одну третину світового доходу і мають в своєму розпорядженні менше 1% світової власності. Чоловіки зберігають відносну перевагу в структурі зайнятості, з огляду на їх непропорційно високу частку серед кваліфікованих робітників. Крім того, у них більш висока регіональна мобільність, що дозволяє відмовлятися від прийняття першої ж попалася роботи за місцем проживання. У прийнятті рішень щодо трудової міграції чоловіки на відміну від жінок не пов'язані міркуваннями можливої втрати допомоги по догляду за дитиною.

У Європі 79% зайнятих жінок працюють в сфері обслуговування, яка стає все більш і більш "жіночим" сегментом. Молоде покоління німців може вибирати професійну підготовку по 376 занять. Разом з тим 80% молодих німецьких жінок фокусуються тільки на 25 заняттях з цього великого числа, і майже всі ці заняття відносяться до сфери обслуговування. "Жіночі" професії розглядаються громадською думкою як щось непривабливе, малокваліфіковані і гірше винагороджується. Жінки програють чоловікам в зарплаті і матеріальному доході. Жінками частіше комплектуються групи вторинного ринку праці: тимчасово зайнятих, які працюють неповний робочий час. Жінок рідше зустрінеш на вищих і середніх менеджерських посадах. Їм набагато складніше зробити ділову кар'єру.

Жіноча робоча сила менш мобільна. Практично по всіх секторах економіки і категоріях зайнятості ймовірність збереження колишнього статусу у жінок вище, ніж у чоловіків. Останні в разі втрати роботи не

припиняють її пошуку, вони більш активні на ринку праці; жінки в аналогічній ситуації часто припиняють пошук нового робочого місця, переходячи до складу економічно неактивного населення [3] . До того ж жіноче безробіття нерідко приймає затяжний характер, що виражається в більш тривалих періодах пошуку роботи і працевлаштування.

У сучасному суспільстві приналежність до статі часто має більший вплив на просування по соціальних сходах, ніж приналежність до класу. Так, жінки за аналогічну роботу отримують менше, ніж чоловіки; вони можуть піддаватися дискримінації, коли заходить мова про службове просування або прийомі на роботу. У той же час жінки виконують велику, ніж чоловіки, частину домашньої роботи і займаються вихованням дітей. Серед найбільш кричущих форм дискримінації на ринку праці нерівноправні стандарти найму і просування по службі; нерівний доступ до підготовки і перепідготовки, до кредитів і інших виробничих ресурсів; нерівна оплата за рівну працю; професійна сегрегація і нерівноправне участь в ухваленні економічних рішень.

Гендерна диференціація оплати праці виникла дуже давно, але зберігається до цих пір. Жінки отримують лише 10% доходів в світі і володіють 10% власності. Хоча в більшості країн світу, особливо в промислово розвинених державах, за рівну працю згідно із законом покладено однакову винагороду, на практиці зарплата жінок як категорії трудящих майже всюди відстає від заробітків чоловіків. В результаті спостерігається тенденція зниження середньої зарплати жінок: в Австралії - 91% від заробітку чоловіків, в Швеції - 90, у Франції - 81, в Японії - 54%. У країнах "третього світу" становище ще гірше. Навіть в "середньорозвинених" Бразилії і Південної Кореї жінка отримує в середньому половину заробітку працівника чоловіки. У Німеччині жінка заробляє в середньому 70% від заробітків чоловіка. В Індії заробітна плата жінок складає 51% від зарплати чоловіків, у Кенії вони заробляють на 18% менше чоловіків однакової кваліфікації. У Латинській Америці середня зарплата жінок становить 71% від заробітку чоловіків. У країнах СНД жінки отримують в середньому на 30% менше, ніж чоловіки.

У всіх регіонах світу жінки працюють більш тривалий час за меншу оплату в порівнянні з колегами-чоловіками. У розвинених країнах робочий тиждень жінок щонайменше на дві години довше, ніж у чоловіків; нерідкі випадки, коли тривалість їх робочого тижня більше на 5-10 годин. Так, в Австралії, Канаді та Німеччині тривалість робочого часу чоловіків і жінок приблизно однакова, але в Італії жінки працюють на 28% більше, в Австрії - на 12, у Франції - на 11% [8] . В Японії неоплачувану працю жінок в дев'ять разів перевищує безоплатне робочий час чоловіків.

Крім того що жінок беруть на роботу в останню чергу, їх першими звільняють. Рівень безробіття серед жінок вище, ніж серед чоловіків. У розвинених регіонах світу офіційний рівень безробіття серед жінок в останні роки на 50-100% вище, хоча в абсолютному вираженні безробітних чоловіків зареєстровано більше (так як їх частка в робочій силі значніше).

Дискримінація жінок має тенденцію до посилення в міру збільшення безробіття. На виправдання такої дискримінації зазвичай наводиться аргумент про те, що чоловіки мають потребу в роботі більше, ніж жінки. В результаті жінки, особливо старшого віку, переважають серед тих, хто тривалий час не має роботи [9] .

5. Гендерний рух

З вирішення сімейних питань розпочалася правозахисна робота в галузі прав жінок. Взагалі історія виникнення жіночого правозахисного руху нараховує близько ста років. Уже 1902 р. були прийняті Гаазькі міжнародні конвенції стосовно колізій національних законів про шлюб, розлучення та опіку над неповнолітніми, було розпочато роботу та дослідження ситуацій з правами жінок і їх практичною реалізацією. Особливу увагу проблемі приділяла Ліга Націй, яка в 1935 та 1937 рр. підготувала кілька базових доповідей про стан речей в галузі прав жінок. Подібні дослідження проводилися і на регіональному рівні, а особливо на Північноамериканському континенті та в Латинській Америці. Як наслідок, було прийнято ряд документів Генеральної Асамблеї ООН та Міжнародної Організації Праці.

Другий етап феміністичного руху була присвячена досягненню не лише юридичної, а й фактичної рівності чоловіків і жінок. Період з 1975 по 1985 рр. було оголошено Десятиріччям Жінок. В 1993 р. прийнято Декларацію про ліквідацію насильства проти жінок. Саме цим документом було здійснено остаточне визнання масового та загрозливого характеру цього явища. Лише Віденська Конференція ООН 1993 р. вперше офіційно закріпила визнання самого факту існування прав жінок та фактичного їх порушення в глобальних масштабах. І нарешті, на конференції в Ріо-де-Жанейро в 1999 р. було офіційно визнано ключову роль жінки в процесі стійкого розвитку суспільства, чим остаточно було урівноважено суспільний статус жінки із статусом чоловіка.

Жіночий правозахисний рух сьогодні переглядає свої позиції навіть стосовно самої правотворчої техніки, самої концепції прав жінки та її розуміння. Тому нові правові норми в галузі прав жінок мають бути складені виходячи з позицій так званого «жіночого» правового аналізу. Застосування ж у правотворчому процесі «жіночого» правового аналізу зовсім не означатиме, що норми права по встановленню та захисту прав жінок створюватимуть більш сприятливе правове середовище для жінок, ніж для чоловіків. Це означатиме лише, що при здійсненні впливу на правозахисну теорію і практику необхідно буде виходити з того, як самі жінки сприймають порушення своїх прав. Тобто цей правовий аналіз передбачає, що погляд на права жінки буде здійснено з урахуванням їх рівності чоловікам не лише в соціальній та культурній сферах державного буття, а й у політичній, економічній, правовій. До останнього моменту жінки-парламентарі чи законодавці залишалися або в меншості, або взагалі були відсутні. В

Латинській Америці (як і на всьому пострадянському просторі) в 1987 р. присутність жінок в національних парламентах дорівнювала від 0% до 13.3%. В 1990 р. всього лише 3% всіх посад світових урядів обіймали жінки. Однією із реальних можливостей вирівняти кількість жінок-парламентарів — це прийняття національних законів про квотування для жінок місць у списках кандидатів та парламентах держав. Така практика прижилася в Швеції, де жінки в уряді і парламенті складають 50%.

Порушення прав жінок здійснюється частіше не державою чи її представниками, а приватними особами в сфері приватних відносин. Так, для прикладу, станом на 1996 р. закони проти побутового насильства було введено лише в 44 країнах світу, проти зґвалтування дружини — в 17 країнах, проти сексуальних зазіхань — в 29 країнах, проти заподіяння каліцтв жіночим геніталіям — в 14 країнах (хоча щороку близько 2 мільйонів дівчат зазнають таких насильств). Загалом, насильство проти жінок залишається й досі однією з найсерйозніших проблем в світі. Ця проблема є дуже широкою, оскільки насильство має безліч виявів.

Поняття «жорстокість» або «насильство проти жінок» включає в себе будь-який вияв насильства, заснований на ознаках статі, або загрозу такого насильства, агресію, фізичне, сексуальне, психологічне страждання, заподіяне по відношенню до жінки, свавільне позбавлення чи обмеження свободи в суспільному та приватному житті. Сьогодні насильство може приймати різні форми: фізичне насильство над дітьми в сім'ї, насильство при одруженні та подружнє насильство, інцест, експлуатація жінок, примусова проституція, сексуальні зазіхання на роботі та в навчальних закладах, порушення або позбавлення прав людини під час збройних конфліктів тощо. Найбільш розповсюджені види насильства – побої, гвалтування, заподіяння каліцтв, спалення нареченої, насильницький шлюб, заподіяння генітальних каліцтв, насильство з боку держав з антидемократичними режимами, і лише як одна із складових частин – дискримінація.

Зараз правозахисні рухи та міжнародні урядові і неурядові організації мають достатньо інформації та статистичних даних, які знову і знову доводять наявність та ненадуманість проблеми. Вона не є ані штучною, ані перебільшеною. Так, скажімо, на сьогодні близько 60 мільйонів жінок зникли з різних причин, але в основі їх всіх міститься дискримінація на підставі статі; близько 1 мільйона дівчат щорічно насильно заганяються в проституцію; в США кожних 9 секунд жінка підпадає під акт насильства з боку свого інтимного партнера

Найбільш масовим і брутальним виявом насильства проти жінок є проблема «білого рабства» або торгівлі жінками. Україна як член ООН приєдналася до Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами 1949 р., Конвенції проти рабства 1926 р., Конвенції про відміну рабства 1956 р., необхідно упорядкувати національне законодавство з метою захисту жінок від незаконного вивозу за кордон. Так, Законом України від 28 березня 1998 р. було внесено змін до КК України і введено ст. 124 про торгівлю людьми, де передбачена кримінальна

відповідальність за продаж та експлуатацію людей в секс-бізнесі, у вигляді позбавлення волі на строк до 8 років з можливою конфіскацією майна, а у випадку залучення до цього бізнесу неповнолітніх — від 5 до 10 років. Така політика держави стала відгуком на масовий виїзд українок за кордон. За останні 10 років з України виїхало 400 000 (10% від щорічних 4 млн. таких що були вивезені) жінок віком до 30 років.

Отже, немає сумніву, що захист прав жінок на сьогодні є об'єктивною необхідністю, оскільки немає жодної держави, де б не існувало хоча б одного з виявів порушення прав жінок. А саме тому це питання стосується кожної країни, яка прагне наблизитись до статусу правової держави. Зараз це є проблемою не лише правового, законодавчого, економічного, політичного та соціального характеру. Тепер проблема прав жінок є в більшій мірі культурною, проблемою застарілих стереотипів і невиправданих соціальних переваг та стандартних ролей, що перекошені в сторону чоловіків. Часто згадки про права жінок викликають неабияку ворожість з боку суспільства, неприйняття будь-яких пропозицій та інформації, а проте, навіть саме визнання існування явища прав жінок та наявності їх масових порушень, зняття неприязні і ворожості до її розгляду уже свідчатиме про зміну соціального мислення, культури і свідомості. Отже, важливо, щоб держава не лише ратифікувала необхідні міжнародні документи і створила ідеальне законодавство. Перш за все необхідно, щоб було створено таке соціально-економічне середовище, за якого дотримання та реалізація прав жінки, як і взагалі прав людини, стали б реальністю. Саме такі зміни будуть поступово створювати й нову систему суспільних відносин, яка буде носити не статеву, а соціальну і правову основу. Ця система суспільних стосунків і має сьогодні назву «гендер».

Література

1. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001
а. Основи теорії гендеру: Навч. посіб. – К.: К.І.С., 2004. – С. 141–145, 500.
2. Empowerment Through People, Program and Institutions. A Report of the FACETS – Washington, 1997; Gender and Development. A representative selection of Articles from recent issues of this international Journal. – Washington, 1998. – p. 14 - 23.
3. Дьячкова Е. А. Нерівність в розподілі доходів і формування російського середнього класу // новое поколение. 2000. № 2. Т. 5
4. Працюють більше, але ... // МОП. Трудовий світ. Видання МОП МВТ. 1996. № 3.
5. Лучицкий И . В . Малороссийская сельская община и сельское духовенство в X V ІІІ в . в . – К ., 1884; Сироткін В . Громада // Українці . – Т .1. – К ., 1999. – С .343 – 351; Сироткін В . Община та общинні звичаї // Поділля : Історико - етнографічне дослідження . – К ., 1994. – С . 138 – 144.